

ЕКСПЕДИЦІЇ ВАСКО ДА ГАМИ ДО ІНДІЇ

*Лесик Володимир,
здобувач першого (бакалаврського) рівня
вищої освіти 3-го року навчання
факультету історії, права
та публічного управління,
Житомирського державного університету
імені Івана Франка
Науковий керівник:
кандидат історичних наук, доцент
Власюк Ігор
м. Житомир*

Анотація. На основі праць зарубіжних дослідників проаналізовано причини, хід та наслідки морських експедицій Васко да Гама, їхній вплив на європейський ринок.

Ключові слова: Португалія, Васко да Гама, Індія, експедиція, відкриття, торгівля, спеції.

Експедиції XV ст. до Індії визначили подальшу долю розвитку не лише Португалії, а й всієї Європи. Тому цей період є важливим для вивчення європейської та світової історії того часу. Тема дослідження знайшла своє відображення у ряді зарубіжних праць, зокрема: С. М. Газанфара (досліджував передумови експедиції), Джеффри Г. Вільямсона (дослідив вплив експедицій на європейську торгівлю), Олівера Тетчера (займався вивченням записів Васко да Гама).

Метою дослідження є аналіз підготовки, ходу та результатів діяльності експедицій Васко да Гама до Індії. Важливим завданням є також характеристика політичного та релігійного контексту часу, у якому відбувалася експедиція.

Дослідження варто почати з огляду політичної ситуації в Португалії на початку XV ст. Ключову роль в майбутньому створенні Португальської колоніальної імперії відіграв Генріх Мореплавець (1394–1460), португальський

принц. Саме він заклав підвалини для майбутньої експансії Португалії до Африки, був переконаний в існуванні на сході християнських «Індій» пресвітера Іоанна, а також мав бажання вести боротьбу з ісламом. Для цього він вважав за необхідне захопити контроль над торгівлею спеціями в Індійському океані. Втім, незважаючи на його зусилля, південна частина Африки залишилася для Португалії невідомою. Так продовжувалося до експедиції Бартоломео Діаша, здійсненої 1487 р. Він зміг обігнути мис Доброї надії, показавши цим, що морський шлях до Індії може бути знайдено. Отже, нова експедиція, що мала б продовжити справу попередників, була лише питанням часу.

Не менш важливим є аналіз мотивів, що рухали процесом великих географічних відкриттів. Одним з них був релігійний – так звана «Доктрина відкриттів», що ґрунтувалася на біблійних текстах і папських буллах. За цією доктриною, християни повинні були зробити всі народи своїми учнями, при цьому бажання цих народів не враховувалося. Разом з релігійним чинником існував також фінансовий, адже захоплення торгівлі спеціями дало б неабиякі прибутки короні, і кожному, хто мав би свою частку у цій торгівлі. Таким чином, у Європі необхідність географічних відкриттів була абсолютно очевидною, і для багатьох осіб вона представляла собою священну місію [2, р. 3-7].

Варто відмітити, що для Васко да Гама це було не першим плаванням (у 1492 р. він боровся із французькими піратами). А з приходом до влади короля Мануїла у 1495 р. Васко да Гама був серед прихильників нового монарха, що також пояснює, чому саме його було обрано очільником цієї експедиції [4].

Важливою у підготовці експедиції була діяльність єврейського астронома Авраама Закута, який був забутий у більшості історичних джерел. Саме він, провівши експерименти, встановив закономірність між віддаленням від екватору та тривалістю дня, а також сконструював першу металеву астролябію, склав зоряні таблиці, що суттєво допомогло майбутній експедиції. Маючи таку інформацію, король наказав готувати три кораблі для експедиції та спорядити їх усім необхідним [1, р. 22-29].

Перша експедиція розпочалася 8 липня 1497 року. 7 листопада того ж року вона досягла Затоки Святої Єлени, де показує різноманітні товари місцевим тубільцям, намагаючись дізнатися, де їх можна придбати. Від цих людей, що за описом мали рудуватий колір шкіри та були одягнені у шкури, ніякої інформації отримати не вдалося. Далі з великими складнощами вдалося обігнути мис Доброї надії, і прямувати далі вздовж узбережжя Африки. 20 травня 1498 року Васко да Гама досяг міста Калькутті. Там його привітно зустрічає місцевий правитель, якого португальці помилково вважають

християнським, як і всю Індію. Васко да Гама відвідав там храм, який теж вважався християнським. У палаці, в розмові із місцевим королем, він повідомив йому, що приплив не за золотом чи сріблом, а для відкриття Індії, адже там були християни, подібні йому. Індійський правитель погодився відправити послів до Португалії, і на тому розмова закінчилася. Португальцям вдалося домовитися з правителем, який був ображений тим, що йому нічого не подарували. Васко да Гама приніс листи від короля Мануїла, які були зачитані індійському королю. Зміст листів виявився цілком прийнятним для нього, і він був цілком задоволений. Після цього відбулася проблема з поверненням Васко да Гама на корабель. Маври, які мали провести його, вимагали, щоб кораблі припливли ближче до порту і було вивантажено товар; португальці ж відмовлялися, побоюючись захоплення їх [5, р. 1-11].

Через таке ставлення місцевих довелося відпливати негайно, погода для плавання була поганою, тому просування було важким. Більша частина екіпажу померла від цинги на зворотній дорозі, тому довелося затопити один з кораблів. Вдалося повернутися лише 9 вересня 1499 року [4].

Комерційного успіху експедиція не мала, але вона дала можливість відправити експедицію наступну (1502–1503 рр.). Очолювана тим самим Васко да Гамою, вона була досить успішною. Пройшовши тим самим маршрутом, моряки повернулися із 1700 тоннами спецій. Саме ця експедиція вплинула на європейський ринок спецій. Після відкриття морського шляху до Індії ціну на перець було знижено на Іберійському півострові, в Англії, Нідерландах, Німеччині. Окрім перцю, впали ціни на інші так звані вишукані спеції: кардамон, корицю, гвоздику, мускатний горіх. Втім, падіння цін не було моментальним, ціни падали по 0,9-1,5% на рік, незважаючи на те, що імпорт спецій в Європу зріс майже у 10-15 разів. До того ж зменшилися транспортні витрати. Така тенденція пояснювалася монополією на спеції, встановленою Португалією [3, р. 4-10].

У висновку необхідно зазначити, що експедиції Васко да Гама мали як фінансові мотиви, так і християнські. Відправитися у авантюрну подорож (експедиція 1497–1499 рр.), що до того ж не мала комерційного успіху, було складно. Важливе значення мала мотивація духовна, переконання у виконанні Божественної місії. Тому зрозумілим було бажання європейців принести до всіх земель християнську віру. Але не можна недооцінювати також інтерес комерційний, адже відкриття морського шляху до Індії привело до змін цін у Європі та майбутнього утворення Португальської колоніальної імперії.

Список джерел та літератури

1. Correa G. The Three Voyages of Vasco de Gama, and His Viceroyalty: From the Lendas da Índia of Gaspar Corrêa. London: Hakluyt Society, 1869.

URL: <https://archive.org/details/voyageroundworld01tayl/mode/2up> (дата звернення: 09.11.2025)

2. Ghazanfar S. M. Vasco da Gama's Voyages to India: Messianism, Mercantilism, and Sacred Exploits. *Journal of Global Initiatives: Policy, Pedagogy, Perspective*. Vol. 13. №1, Dec. 2018. Pp.13-24.

URL:

<https://digitalcommons.kennesaw.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1260&context=jgi>

(дата звернення: 09.11.2025)

3. O'rouke K. H. & Williamson J. G. Did Vasco da Gama Matter for European Markets? Testing Frederick Lane's Hypotheses Fifty Years Later. *The Economic History Review*, Vol. 62, No. 3, Aug. 2009, pp. 655-684.

URL: <https://scispace.com/pdf/did-vasco-da-gama-matter-for-european-markets-testing-ejok1b8kci.pdf> (дата звернення: 09.11.2025)

4. Fernandez-Armesto F., Campbell E. M. J. Vasco da Gama, 1st Count of Vidigueira. *Encyclopaedia Britannica*.

URL: <https://www.britannica.com/biography/Vasco-da-Gama> (дата звернення: 09.11.2025)

5. Thatcher O. J. Vasco da Gama: Round Africa to India, 1497-1498. *The Library of Original Sources, Milwaukee University Research Extension*.

URL: <https://www1.udel.edu/History-old/figal/Hist104/assets/pdf/readings/01dagama.pdf> (дата звернення: 09.11.2025)